

ASOSIY MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLAR VA ULARNI TAHLIL QILISH XUSUSIYATLARI

*Toshkent davlat iqtisodiyot Universiteti talabasi
Abdurazakova Kamola Tolmas qizi*

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar – Yalpi Ichki Mahsulot (YIM), Yalpi Milliy Mahsulot (YMM) va Yalpi Milliy Daromad (YMD) – ularning ta'riflari, o'lchash usullari va tahlil qilish xususiyatlari atroflicha ko'rib chiqiladi. Nominal, real va xarid qobiliyati pariteti bo'yicha YIM kabi turlari, shuningdek, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan ko'rsatkichlarning ahamiyati tahlil etiladi. Ishda ushbu ko'rsatkichlarning iqtisodiy siyosatni shakllantirishdagi o'rni, cheklovlari va ularni kompleks tahlil qilish zarurati ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqotda mavjud adabiyotlar sintez qilinib, O'zbekiston kontekstida tahlil qilishning o'ziga xos jihatlari va cheklovlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, Yalpi Ichki Mahsulot (YIM), Yalpi Milliy Mahsulot (YMM), Yalpi Milliy Daromad (YMD), iqtisodiy tahlil, iqtisodiy o'sish, xarid qobiliyati pariteti

Abstract

This thesis comprehensively examines key macroeconomic indicators such as Gross Domestic Product (GDP), Gross National Product (GNP), and Gross National Income (GNI), including their definitions, measurement methods, and analysis characteristics. It analyzes different types of GDP, such as nominal, real, and purchasing power parity (PPP) GDP, as well as the significance of per capita indicators. The study scientifically elucidates the role of these indicators in economic policy formulation, their limitations, and the necessity for a comprehensive analysis. The research synthesizes existing literature and discusses specific aspects and limitations of analysis within the Uzbekistan context.

Keywords: Macroeconomic indicators, Gross Domestic Product (GDP), Gross National Product (GNP), Gross National Income (GNI), economic analysis, economic growth, purchasing power parity

Mamlakat iqtisodiyotining holatini baholash, uning o'sish sur'atlarini aniqlash va samarali iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda makroiqtisodiy ko'rsatkichlar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu ko'rsatkichlarni to'g'ri tushunish, ularni o'lchash usullarini bilish va tahlil qilish xususiyatlarini anglash iqtisodiy qarorlar qabul qilish uchun fundamental hisoblanadi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy

islohotlar sharoitida ushbu ko'rsatkichlarning ahamiyati yanada ortadi, chunki ular xalqaro hamjamiyat oldida mamlakatning iqtisodiy salohiyatini namoyish etishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq, ularni tahlil qilishda yuzaga keladigan murakkabliklar, turli o'lchash usullari va ularning cheklovlari ilmiy yondashuvni talab qiladi.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar mamlakat iqtisodiyotining umumiy holatini, uning tuzilmasini, dinamikasini va rivojlanish tendentsiyalarini aks ettiruvchi statistik ma'lumotlardir. Ular hukumatlar, markaziy banklar, xalqaro tashkilotlar va tadqiqotchilar uchun iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish, investitsiya qarorlarini qabul qilish va iqtisodiy prognozlarni tuzishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu ko'rsatkichlar iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, ishsizlik, tashqi savdo balansi kabi muhim jarayonlarni baholash imkonini beradi. O'zbekistonda iqtisodiy islohotlar jarayonida makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish maqsadida ushbu ko'rsatkichlarning monitoringi va tahlili ustuvor ahamiyatga ega. Mahalliy ilmiy adabiyotlarda ham bu mavzuga e'tibor qaratilgan bo'lib, "Asosiy Makroiqtisodiy Ko'rsatkichlar", "Makroiqtisodiy Tahlil Va Prognozlash" va "Dinamik Makroiqtisodiyot UMK" kabi ishlar mavjudligi sohaning dolzarbligini ko'rsatadi. Biroq, ushbu manbalarning to'liq mazmuniga kirish imkoniyatining cheklanganligi, ularning ilmiy baholanishini qiyinlashtiradi va chuqur sintez uchun qo'shimcha tadqiqotlarni talab etadi. Iqtisodiy faoliyatni baholash uchun bir qator asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar mavjud bo'lib, ularning har biri o'ziga xos ma'lumotni taqdim etadi:

Yalpi Ichki Mahsulot (YIM): Iqtisodiy faoliyatning eng keng tarqalgan o'lchovi bo'lib, ma'lum bir davr (odatda bir yil) ichida mamlakat chegaralari doirasida ishlab chiqarilgan barcha yakuniy tovarlar va xizmatlarning umumiy pul qiymatini ifodalaydi. YIM iqtisodiy ishlab chiqarish va o'sishning asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi.

Nominal YIM: Joriy bozor narxlarida hisoblanadi. U inflyatsiya ta'sirini o'z ichiga oladi, shuning uchun vaqt o'tishi bilan haqiqiy ishlab chiqarish hajmini solishtirish uchun kamroq mos keladi.

Real YIM: Inflyatsiyaga tuzatish kiritilgan YIM bo'lib, narx darajasidagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda, turli davrlardagi haqiqiy ishlab chiqarish hajmlarini solishtirish imkonini beradi. Bu jarayon YIM deflyatori yordamida amalga oshiriladi. Real YIM iqtisodiy o'sishning aniqroq ko'rsatkichi hisoblanadi.

Xarid Qobiliyati Pariteti (XQP) bo'yicha YIM: Turli mamlakatlar o'rtasidagi narx darajasidagi farqlarni hisobga oladi. Bu ko'rsatkich mamlakatlarning iqtisodiy ishlab chiqarishi va aholi turmush darajasini yanada aniqroq taqqoslash imkonini

beradi, chunki u valyuta kurslarining o'zgaruvchanligidan kelib chiqadigan buzilishlarni kamaytiradi.

Yalpi Milliy Mahsulot (YMM): Mamlakat rezidentlari tomonidan, ularning joylashuvidan qat'i nazar, ishlab chiqarilgan barcha tovarlar va xizmatlarning umumiy qiymatini anglatadi. U chet eldan olingan daromadlarni o'z ichiga oladi va mamlakat fuqarolarining umumiy iqtisodiy faoliyatini aks ettiradi. YIMdan farqli o'laroq, YMM mamlakat fuqarolarining chet eldagi faoliyatidan olingan daromadlarni hisobga oladi, shu bilan birga chet el fuqarolarining mamlakat ichidagi faoliyatidan olingan daromadlarni chiqarib tashlaydi.

Yalpi Milliy Daromad (YMD): YIMga chet eldan olingan sof daromadlarni (rezidentlar tomonidan chet eldan olingan daromadlar minus nerezidentlar tomonidan mamlakat ichida olingan daromadlar) qo'shish orqali hisoblanadigan kengroq ko'rsatkichdir. U mamlakat fuqarolariga tegishli bo'lgan umumiy iqtisodiy ishlab chiqarishni aks ettiradi. YMD ko'pincha YMM bilan bir xil ma'noda ishlatiladi, ammo u daromad nuqtai nazaridan iqtisodiyotni baholashga ko'proq urg'u beradi. Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan ko'rsatkichlar: YIM, YMM va YMD kabi ko'rsatkichlarni aholi soniga bo'lish orqali olinadi. Bu ko'rsatkichlar aholi jon boshiga o'rtacha iqtisodiy ishlab chiqarishni yoki daromadni aks ettirib, turmush darajasi va farovonlikni baholashda muhim ahamiyatga ega. Ular mamlakatlar o'rtasidagi farovonlik darajasini solishtirishda ayniqsa foydalidir.

Yuqorida sanab o'tilgan har bir ko'rsatkich iqtisodiyotning ma'lum bir jihatini aks ettiradi. Iqtisodiy holatni to'liq va ob'ektiv baholash uchun ularni birgalikda, kompleks tarzda tahlil qilish muhimdir. Masalan, yuqori Nominal YIM inflyatsiya tufayli yuzaga kelgan bo'lishi mumkin, shuning uchun Real YIMni ko'rib chiqish zarur. Xalqaro taqqoslashlarda esa XQP bo'yicha YIM ko'proq ishonchli natijalar beradi.

Xulosa qilib aytganda, Nominal, real va XQP bo'yicha YIMning farqlari, shuningdek, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan ko'rsatkichlarning ahamiyati yoritildi. Ushbu ko'rsatkichlar mamlakat iqtisodiyotining holatini baholashda fundamental ahamiyatga ega bo'lib, iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, ularni tahlil qilishda kompleks yondashuv zarur, chunki har bir ko'rsatkichning o'ziga xos cheklolari mavjud.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar turli guruhlariga ajratilib, ular orqali iqtisodiyotning imkoniyatlari, faoliyati, natijalari, hududiy rivojlanishi va daromadlardan foydalanish darajasi tahlil qilinadi. Makroiqtisodiy tahlil esa bandlikni oshirish, inflyatsiyani kamaytirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bunda turli iqtisodiy modellar va o'rtacha ko'rsatkichlardan foydalaniladi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Mo‘minov, N. G., Egamberdiyev, F. T., & Azizov, R. K. (2017).** *Makroiqtisodiyot* [O‘quv qo‘llanma]. Toshkent: "Tsentr innovatsionnix texnologiy".
2. **Jo‘rayev, T. T., & Hamdamov, M. A. (2024).** *Iqtisodiyot nazariyasi* [Darslik]. Toshkent: "Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi", 504 bet.
3. **Maxmudov, N. M., Asqarova, M. T., & Umarov, I. Yu. (2014).** *Makroiqtisodiy tahlil va prognozlash* [Darslik]. Toshkent: "Fan va texnologiya", 288 bet. [Elektron resurs]: <https://www.scribd.com/document/850048068/Makroiqtisodiy-tahlil-va-prognozlash>
4. **Yoqubjanov, D. (2022).** *Dinamik Makroiqtisodiyot* [O‘quv-metodik majmua]. Namangan: NamDU, "Iqtisodiyot" kafedrası, 390 bet. [Elektron resurs]: <https://www.scribd.com/document/719429878/Dinamik-Makroiqtisodiyot-UMK>
5. **Akbarova, S. (2022).** FORSAYT TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO 'LLASH IMKONIYATLARI. Архив научных исследований, 5(5).
6. **Po‘latov, S., & Farmonov, I. (2023).** The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities. *Scientific Journal/Article*